

לא תחמוד

לא תחמד בית רעך ס לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך: (שמות כ יג).¹

ולא תחמד אשת רעך ס ולא תתאוה בית רעך שדהו ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך: (דברים ה יח, פרשת ואתחנן).²

פסילי אלהיהם תשרפון באש לא תחמד כסף וזהב עליהם ולקחת לך פן תוקש בו כי תועבת ה' אלהיך הוא: (דברים פרק ז פסוק כה).³

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו מסכתא דבחדש יתרו פרשה ח – כנגד "כבד את אביך ואמך"

כיצד נתנו עשרת הדברות: ה' על לוח זה וה' על לוח זה. - כתיב אנכי יי' אלהיך וכנגדו לא תרצח ... כתיב "לא יהיה לך" וכתוב כנגדו "לא תנאף" ... כתיב "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא" וכנגדו כתיב "לא תגנוב" ... כתיב "זכור את יום השבת לקדשו" וכנגדו כתיב "לא תענה" ... כתיב "כבד את אביך ואת אמך" וכנגדו כתיב "לא תחמוד" - מגיד הכתוב שכל מי שהוא חומד, סוף מוליד בן שהוא מקלל את אביו ואת אמו ומכבד למי שאינו אביו.⁴

ויקרא רבה פרשה כד סימן ה – כנגד "ואהבת לרעך כמוך"

שונה ר' חייא: מלמד, שפרשה זו נאמרה בהקהל. ומפני מה נאמרה בהקהל? מפני שרוב גופי תורה תלויין בה. ר' לוי אמר: מפני שעשרת הדברות כלולין בתוכה: "אנכי ה' אלהיך" - וכתוב כאן: "אני ה' אלהיכם". "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" - וכתוב כאן: "אל תפנו את האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם". "לא תשא את שם אלהיך לשוא" - וכתוב הכא: "ולא תשבעו בשמי לשקר". "זכור את יום השבת לקדשו" - וכתוב הכא: "ואת שבתתי תשמורו" ... "לא תחמוד בית רעך" - וכתוב הכא: "ואהבת לרעך כמוך".⁵

¹ הדיבר העשירי, החותם את עשרת הדברות ומעמד הר סיני, שונה ומיוחד משאר הדברות. הוא הדיבר היחיד שציוויו נכפל, פעמיים "לא תחמוד" ובפירוט רב שנזכר גם במצוות השבת. ויש לשים לב שבין "לא תחמוד" הראשון ובין השני יש "סגורה" (האות סמ"ך), כפי שיש בין: לא תרצח ס לא תנאף ס לא תגנוב ס לא תענה, מה שיכול להעיד על חשיבות הדיבר וחלוקתו לסעיפים משניים חשובים (ולפיכך, כפי שנראה להלן, נגזרים ממנו יותר ממצווה אחת), אבל עדיין הוא נחשב כדיבר אחד ופסוק אחד ונקרא בטעם עליון (בו ההפרדה היא לפי הדברות) ובטעם התחתון (בו ההפרדה היא לפי הפסוקים) בצורה זהה.

² זה הנוסח בדברות פרשת ואתחנן, בה נוסף הפועל התאוה ונוסף השדה (לקראת הכניסה לארץ?) והתחלף הסדר בין "אשת רעך" ו"בית רעך" (ולמי משניהם נדבק הרכוש: שדה, עבד ואמה, שור וחמור). מה פשר "לא תתאוה" בהשוואה ללא "תחמוד", החמרה רגשית (והקלה הלכתית) או הקלה רגשית (והחמרה הלכתית)? כך או כך, כפילות לשון זו מזכירה את כפילות "זכור" ו"שמור" במצוות השבת. ראו פירוש אבן עזרא (שמות כ א) – מובא בדברינו [זכור ושמור כדיבור אחד](#) בפרשת ואתחנן - שהאריך בכל ההבדלים שבין עשרת הדברות של ספר שמות ועשרת הדברות של ספר דברים, ובדיבר "לא תחמוד" קיצר ואמר בפשטות (בניגוד לדרשות חז"ל שנראה להלן): "לא תחמוד ולא תתאוה, שוים בטעם". אך להלן נראה שלא כך דעת המדרשים וחז"ל.

³ עוד "לא תחמוד" אחד יש לנו בתורה, בדיני עבודה זרה. ראו מסכת עבודה זרה פרק ג משנה ה, שיטת ר' יוסי הגלילי, שלומד מפסוק זה שרק מעשה ידי אדם נאסרים: פסלים, מזבחות ואפילו נטיעות, אבל לא הטבע עצמו, לא ההרים והגבעות (ונהרות ואגמים). ראו כמו כן בגמרא עבודה זרה נב ע"א, שיטת שמואל שעובד הכוכבים יכול לפסול (disqualify) את הפסל שפסל (sculpt) ובכך להתירו ליהודי: "כתיב: לא תחמוד כסף וזהב עליהם, וכתוב: ולקחת לך, הא כיצד? פסלו לאלוה - לא תחמוד, פסלו מאלוה - ולקחת לך". ויש גם קשר בין שני "לא תחמוד" אלה כפי שנראה, אך אנו נתמקד ב"לא תחמוד" של עשרת הדברות.

⁴ ובמדרש מודרני היינו אומרים שהחמדות מפרקת את המבנה החברתי ובכללו את התא המשפחתי שהוא אבן בניין יסודית של החברה. ומכאן הקשר ההופכי לכבד את אביך ואת אמך אשר בונה את התא המשפחתי. ראו מדרש זה בהרחבה בדברינו [עשרת הדברות חמישה כנגד חמישה](#) בפרשה זו בשנה האחרת.

⁵ מדרש זה מצוי בפרשת קדושים, ויקרא פרק יט, ומסביר מדוע נבחרה פרשה זו להיקרא [במעמד הקהל](#) (להלכה אין נוהגים כן וקוראים בספר דברים). לפי שיטת ר' לוי, הסיבה היא שבפרשה זו כלולים עשרת הדברות, בין שאר המצוות המרובות הנמנות שם. המדרש מוצא לכל דיבר את המצווה המקבילה בפרשת קדושים (ראו דברינו [עשרת הדברות בפרשת קדושים](#)) וכאן קצרנו והסתפקנו במה שהוא ענייניו ש"ואהבת לרעך כמוך" הוא כנגד "לא תחמוד". ממצוות "לא תעשה" שבספר שמות עובר הציווי ללשון "מצוות עשה" בספר ויקרא. ראו גם מדרש תנחומא פרשת קדושים שם ההשוואה היא קצת אחרת, לא תחמוד הוא שם כנגד לא תעשוק את רעך. השוואה אחרת, הם דברי הירושלמי במסכת ברכות פרק א המוצא את עשרת הדברות בתוך קריאת שמע: "אנכי ה' אלהיך - שמע ישראל ה' אלהינו. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני - ה' אחד. לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא - ואהבת את ה' אלהיך. כבד את אביך ואת אמך - למען ירבו ימיכם וימי בניכם ... לא תחמוד בית רעך - וכתבתם על מזוזות ביתך, ביתך ולא בית חבירך".

פסיקתא רבתי פסקא כא - י' הדברות פ' קמייטא – לא תחמוד כנגד כולם⁶

רבי יקום ורבי יהודא רבי יקום אומר: העובר לא תחמוד כאילו עובר על עשרת הדברות. לא תחמוד – אנכי, רבי אבין הוה קרי עוד: "העוזבת אלוף נעוריה ואת ברית אלהיה שכחה" (משלי ב יז).⁷ לא תחמוד - ולא יהיה לך, תני חזקיה: "והיה מקול זנותה ותחנף את הארץ ותנאף את האבן ואת העץ" (ירמיה ג ט).⁸ לא תחמוד - ולא תשא, עליה הכתוב אומר: "והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה" (במדבר ה כא). לא תחמוד – זכור, אמר רבי תנחומא: הרי שזינתה בתו של כהן גדול וילדה בן וגידלה אותו עמד והקריב על גבי המזבח נמצא מחלל את השבת שאין זה מקריב.⁹ לא תחמוד – כבוד את אביך ואת אמך ... ולא תחמוד - לא תרצח ... לא תחמוד - לא תנאף ... לא תחמוד - לא תגנוב, עליו הכתוב אומר: "מים גנובים ימתקו" (משלי ט יז). לא תחמוד - לא תענה ... לא תחמוד – כמשמעו. ר' יהודה אומר: העובר לא תחמוד עובר על שבעה לאווין שיש כאן, לא יהיה לך, לא תשא, לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב, לא תענה, ולא תחמוד.¹⁰

דברים ח א פרשת עקב – מה היא "כל המצווה"?

כָּל הַמְצָוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּן וְיִרְבְּתֶם וַיְבָאֲתֶם אֶת הָאָרֶץ וְכוּ':
פירוש חזקוני דברים ח א פרשת עקב: "כל המצווה – א"ל – לא תחמוד" קאי, ואלא מאי?¹¹

מסכת בבא מציעא דף ה עמוד ב – בדין שומר שמבקש לשלם

אלא הא דאמר רב הונא: משביעין אותו שבועה שאינה ברשותו, נימא: מיגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא!
- התם נמי מורה ואמר: דמי קא יהבנא ליה. אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא: והא קא עבר על לאו דלא תחמוד! - לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו.¹²

⁶ הדרשה שלהלן משובשת וקטועה, כפי שכבר העיר מאיר איש שלום שההדיר את הפסיקתא רבתי וכתב לה פירוש מאיר עין/מגן דוד. דרשה מקבילה שאולי השתמרה טוב יותרה מצויה במדרש במדבר רבה פרשה ט סימן יב על הפסוק בפרשת סוטה: "ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו" – פסוק שנדרש גם על יחסי האיש – הקב"ה המקנא לאשתו היא כנסת ישראל. למרות השיבוש, ננסה להיצמד לנוסח פסיקתא רבתי משום שהוא דורש את הדיבר "לא תחמוד" ונעיר ונשלים ממדרש במדבר רבה.

⁷ חצי הפסוק הראשון הוא כנגד "לא תחמוד" – האשה החומדת גבר זר ובוגדת באלוף נעוריה, והחצי השני הוא מי ששוכח את הברית הקב"ה היינו עובר על "אנכי ה' אלוהיך". ובמדרש במדבר רבה הקשר הוא ישירות בין קנאות הבעל ובין "אנכי ה' אלוהיך אל

⁸ כאן רעיון דומה שחמדת הזנות והניאוף קשורה בחמדת עבודה זרה והחנופה היא גורם מקשר. ראו דברינו [חנופת הארץ](#) בפרשת מסעי. ובמדרש במדבר רבה ההיקש הוא בין "כי אנכי ה' אלוהיך אל קנא" בהשוואה עם "ועבר עליו רוח קנאה" של הסוטה.

⁹ במדרש במדבר רבה הדרשה מתחילה במיוחדות של השבת: "שאלו תלמידיו לרב הונא אביו של ר' אחא: למדתנו רבינו: הנואף והנואפת עוברים על עשרת הדברות. על התשעה אנו מכירים ועל השבת אין אנו מכירים", אך בהמשך מגיעה לדרשה דומה של כהן שניאפה אשתו עם ישראל והבן שהוא סבור שהוא כהן "משמש בבית המקדש ומעלה עולות בשבת ונמצא מחלל את השבת". קצת מורכב ועובר שוב דרך לא תחמוד שמביא לניאוף. ולא נעבור על כל שאר ההשוואות שלהלן.

¹⁰ אחרי ההשוואה של המכילתא לפיה לא תחמוד הוא כנגד כבוד את אביך ואת אמך, אחרי ויקרא רבה פרשת קדושים לפיו לא תחמוד הוא כנגד ואהבת לרעך כמוך (ובתנחומא שם כנגד לא תעשוק), ואחרי הירושלמי המשווה את עשרת הדברות לקריאת שמע לפיה לא תחמוד הוא כנגד מצוות מזוזה; (ואחרי השוואות נוספות שלא הבאנו, כגון עם עשר מכות מצרים, לפיה לא תחמוד הוא כנגד מכת בכורות, פסיקתא רבתי פסקא כא - י' הדברות פ' קמייטא); אחרי כל אלה, בא מדרש פסיקתא רבתי וסוגר את המעגל בתוך עשרת הדברות עצמן. לא בכדי נבחר הדיבר לא תחמוד כדיבר האחרון, החותם והמסכם של עשרת הדברות. הכל מתחיל ונגמר בעין צרה וחמדנות. וכדברי אוצר המדרשים (אייזנשטיין) משיח עמוד 394: "וחתם בדבור לא תחמוד שכולם תלוים בו". העובר על לא תחמוד עובר על אנכי ה' אלוהיך, על לא יהיה לך אלהים אחרים, על לא תשא וכו'. המדרש מביא פסוקים התומכים בהשוואות אלה ואנחנו קצרנו והבאנו רק מקצתם. ור' יהודה מסתפק בקשר לשבעת הלאווים שבעשרת הדברות.

¹¹ מדרשים ופרשנים רבים נזקקו לפסוק זה, בפרט להסבר ממי "כל המצווה". מדרש ויקרא רבה כב א פרשת אחרי מות ובעקבותיו קהלת רבה ה א דורשים: "מצוה - כל המצווה (דברים ח א): מקרא משנה תלמוד תוספת הגדה ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לומר לפני רבו, כולן נאמרו למשה בסיני". "מצווה" היא התורה כולה. רש"י על הפסוק מפרש: "כל המצווה – כפשוטו" ומביא את מדרשי חז"ל שפסוק זה הוא סמך לכלל "אם התחלת במצוה גמור אותה, שאינה נקראת אלא על שם הגומרה" (ראו דברינו [המתחיל במצוה הוא גומרה](#) בפרשת מטות). רבי בחיי בן אשר מפרש על איסור עבודה זרה. ופרשנים רבים מפרשים בכיוון זה או אחר. בא פירוש חזקוני ואומר: מהי כל המצווה? על מה מדובר? על איסור "לא תחמוד"! אם לא על זה, על מה? (כך גם עולה מפירוש בכור שור שם). ראו פירוש חזקוני גם לפסוק בדברים ח ד בפרשתנו: "שמלתך לא בלתה מעליך - אלא תחמוד קאי".

¹² מקור זה הוא היחיד שמצאנו בתלמוד המתייחס לאיסור "לא תחמוד" שבעשרת הדברות. כל שאר האזכורים של "לא תחמוד" בתלמוד הם של הפסוק השני שהבאנו לעיל - איסור הנאה מעבודה זרה. הגמרא דנה כאן בשומר שלא החזיר את הפיקדון (נגנב או נאבד אם שומר חנם למשל שפטור, או אונס בשומר שכר), אבל מוכן להכיר באחריותו ולשלם את דמיו. למרות זאת, משביעים אותו שאין הפיקדון ברשותו (שאכן נגנב או נאבד), כי חושדים בו שמוכן חמד לעצמו את החפץ והוא בעצם "כופה" על בעל הפיקדון למכור לו אותו. אם כך, שואלת הגמרא: מה מועילה השבועה, אם החשד שלנו נכון, מדובר באדם לא אמין שמוכן לרמות על מנת להעביר לרשותו חפץ שאיננו שלו?! התשובה היא, שבצד הממוני הוא נוהג היתר לעצמו, שכן הוא מוכן לשלם את דמי החפץ, אבל משבועת שקר אדם ניזהר. ומה עם איסור "לא תחמוד" שהוא עובר עליו, וכלשון רש"י שם: "מה לי חשוד על לא תחמוד, מה לי חשוד על לא תגנוב"? מה שווה השבועה שלו? התשובה לכך היא שבני אדם סבורים שאיסור "לא תחמוד" הוא רק כאשר לא משלמים כסף בתמורה ולכן נוהגים היתר לעצמם לחמוד ולשלם. ולפי מסקנת הגמרא, אדם אכן עובר על לא תחמוד גם כאשר הוא

מדרש תנאים לדברים פרק ה פסוק יח – לא תחמוד ולא תתאוה

"לא תחמוד אשת רעך" - או אפילו חימוד בדבר (בדיבור)? תלמוד לומר: "לא תחמוד כסף וזהב ולקחת לך" - מה להלן עד שעושה מעשה, אף כאן נמי עד שהוא עושה מעשה.¹³ ומניין שהוא מוזהר על התאוה שהיא בלב כדי שלא יבוא לידי חימוד? תלמוד לומר: "לא תתאוה בית רעך" - לחייב על התאוה בפני עצמה ועל החימוד בפני עצמה. נמצאת אומר שהן שני לאוין.¹⁴

ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה רסה ו-רסו – קניה בתחבולות ובחמדנות והתאוות

שהזהירנו מהשים מחשבתנו לעשות תחבולה כדי לקנות מה שיש לזולתנו מאחינו, וזה הוא אמרו: "לא תחמוד בית רעך וכו'".¹⁵ ולשון מכילתא לא תחמוד יכול אפילו חומד בדבר? תלמוד לומר: לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך - מה להלן עד שיעשה מעשה, אף כאן נמי עד שיעשה מעשה. הנה התבאר לך כי זה הלאו יזהיר מהערים עד שנקח לעצמנו הדבר שהיינו חומדים אותו ממנו אחינו ואפילו לקנותו ולתת בו דמים רבים - הנה זה כולו מי שיעשהו עובר על "לא תחמוד".¹⁶

מסכת כלה רבתי פרק ו – הלוואי ממון פלוני ביד

איבעיא להו: "ממון פלוני ליי"; "לי אשה כאשת פלוני" ... מאי? תא שמע, ושמעניוהו לכולהו, לא תחמוד ... האי ממון פלוני לי - גנבא ליסטטים הוא. אלא ממון לי כפלוני - ודאי אסור? מבעי אנפשיה. אלא: לולי יהיב לי פלוני ממוניה ביד, דהא קא חמד.¹⁷

משלם את דמי החפץ. אבל אם זה לא שומר שמתחכם להשאיר אצלו את החפץ, באילו תנאים מותר לשדל אדם שימכור חפץ שלו כאשר מוכנים לשלם את מחירו? זה נושא מעניין לחושן משפט שבחלקו נראה ברמב"ם להלן.

¹³ הרי לנו קשר בין לא תחמוד של עבודה זרה של עשרת הדברות. מלא תחמוד של עבודה זרה אנו לומדים שאין עבירה של לא תחמוד, אלא כאשר נעשה מעשה. בחיבור עם הגמרא לעיל נקבל מצב לפיו ההבנה הפשוטה של פשוטי העם ("אינשיל") שונה מזו של ההלכה. על פי ההלכה, אין איסור של "לא תחמוד" בעצם המחשבה, בלב החומד, אלא רק כשה מתלווה למעשה. כאשר יש מעשה, של קניית חפץ שנעשה בחמדנות, לא חפץ חיוני שבאמת אתה זקוק לו, אלא רכש חמדני שמלחיץ את המוכר שלא בדרכי המסחר ההוגנות. הדוגמא שהמדרש מביא במקומות רבים הוא אחאב שבא לקנות את כרם נבות (פסיקתא רבתי פסקא כא, ראו מים אחרונים). מאידך, רכש חמדני כזה יכול מהר מאד לגלוש לגזל ממש (מכילתא, הרמב"ם להלן). נראה שהמקרה של לא תחמוד, להלכה, הוא מאד גבולי, מה גם שאלה "דברים המסורים ללב" כלשון חז"ל. ראו אגב באיכה רבה פרשה ב סימן ד כיצד היו עשירי ירושלים מתחכמים לאדם שימכור להם את השדות שלו, מובא בדברינו **חורבן ביתר** בתשעה באב.

¹⁴ באה התוספת של ספר דברים בציווי של לא תתאוה ללמדנו שיש איסור גם בלי מעשה. בעשרת הדברות שבספר שמות יש שני "לא תחמוד", אך שני אלה צריכים מעשה. לא תתאוה הוא ציווי נוסף המרחיב את החימוד גם לדיבור ומחשבה (שמן הסתם אין עונש על כך משום שזה לאו שאין בו מעשה) וכך אמנם נמנה ע"י מוני המצוות. הרחבה זו (הקלה רגשית שהופכת להחמרה הלכתית), נאמרת בתורה דווקא על הרכוש: "בית רעך שדהו ועבדו ועבדו ואמתו ושורו וחתמו וכל אשר לרעך", והאשה נשאת בלא תחמוד. אגב, מדרש תנאים זה הוא שילוב של שתי המכילות, דרבי ישמעאל ורשב"י על הדיבר "לא תחמוד" בפרשתנו. מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ח שאומר: "לא תחמוד. רבי אומר: כתוב אחד אומר לא תחמוד וכתוב אחד אומר לא תתאוה, כיצד יתקיימו שני מקראות הללו, הרי זה אזהרה לעוקף אחר הנואף", ומכילתא דרבי שמעון בר יוחאי (אפשטיין-מלמד) שמות פרשת יתרו פרק כ פסוק יד: "לא תחמד, ולהלן הוא אומר: לא תתאוה בית רעך (דברים ה יח) לחייב על תאוה בפני עצמה ועל חמדה בפני עצמה". וההמשך שם: "התאוה אדם - סופו לחמוד ... חמד אדם - סופו לגזול, שנאמר: וחמדו שדות וגזלו (מיכה ב ב)". וכך להלן גם ברמב"ם. מהפסוק בספר מיכה למדנו שלא תחמוד יכול להביא לגזל.

¹⁵ זה "לא תחמוד בית רעך" הראשון שלאחריו בא סימן "ס" בתורה שהוא ציווי ברור על חמדנות של רכוש ולהבדיל מ"לא תחמוד אשר רעך" שבא אחריו (הגם ששם הוא ממשיך גם ל"עבדו ואמתו ושורו וחתמו וכל אשר לרעך"). אבל שניהם הם מצוות לא תעשה אחת. אבל "לא תתאוה" שבספר דברים הוא מצוות לא תעשה נפרדת כפי שהרמב"ם מסביר בסמוך וכפי שנראה להלן. מצוות "לא תחמוד" כסף וזהב של עבודה זרה היא כמובן מצווה נפרדת. ראו שם מצווה כב.

¹⁶ ובהמשך, מונה הרמב"ם מצווה נוספת: "המצוה הרסו" היא שהזהירנו מהשים מחשבתנו לחמוד מה שיש לאחינו ולהתאוות בו שזה יהיה מביא לעשות תחבולה לקנותו. וזהו לשון האזהרה שבאה בזה הענין, אמר (ואתחנן) לא תתאוה בית רעך. ואין השני לאוין אלו בענין אחד. אבל הלאו הראשון והוא לא תחמוד מזהיר שלא לקנות מה שיש לזולתנו והלאו השני מזהיר אפילו להתאוות בלבנו לבד. ולשון מכללאתא (דרשב"י) לא תחמוד בית רעך ולהלן הוא אומר לא תתאוה בית רעך לחייב על התאוה בפני עצמה ועל החמוד בפני עצמו. ושם אמרו מנין שאם התאוה אדם סופו לחמוד תלמוד לומר לא תתאוה ולא תחמוד. מנין שאם חמד אדם סופו לגזול? תלמוד לומר: וחמדו שדות וגזלו [מיכה ב]. ובאור זה, שאם ראה דבר יפה אצל אחיו אם גברה מחשבתו עליו והתאוה בו עבר על אמרו יתברך לא תתאוה. ואם התחזק בו אהבת הדבר ההוא עד שישתדל להגיעו אצלו ולא יסור מחלות פניו ולהכביד עליו שימכרהו או יחליף אותו אליו במה שהוא יותר טוב ממנו ויותר שוה, ואם הגיע אל בקשתו הנה כבר עבר על לא תחמוד. גם כן אחר שקנה הדבר שיהיה לחבירו ולא היה רצונו למכרו, אבל הכביד עליו והערים עד שלקחו ויהיה שלו כבר עבר שני לאוין לא תתאוה ולא תחמוד כמו שביארנו. ואם נמנע האיש ההוא מלמכור אותו או להחליפו לאהבתו בדבר ההוא הנה הוא יקחנה באונס והכרח לחזק אהבת הדבר ההוא בנפשו ויהיה אז כבר עבר על לא תגזול גם כן. והבין זה הענין בספור אחאב ונבות (מלכים א כא). הנה התבאר לך ההפך שבין אמרו לא תתאוה ובין אמרו לא תחמוד.

¹⁷ נוסח מסכת כלה שבידינו קשה ומלא שיבושים, אבל היוצא מקטע זה הוא שההגדרה של "לא תחמוד" היא מאד גבולית. מחד גיסא, אם אדם אומר "ממון פלוני לי", היינו שהרכוש של מישהו אחר הוא בעצם שלי, הרי הוא כגנב וליסטטים ממש (במחשבתו לפחות). מאידך גיסא, אם הוא משתוקק שיהיה לו ממון "כמו שיש לפלוני", אין כאן לא תחמוד - "מבעי אנפשיה" (הוא מאחל לעצמו שיזכה להתעשר). אז איפה אדם עובר על איסור "לא תחמוד"? כאשר אדם חושב וחושק: הלוואי וממון פלוני יהיה ביד, הלוואי ואשת פלוני תהיה אשתי. אך מחשבה כזו היא בעצם "לא תתאוה" כפי שראינו במכילתא ובמדרש תנאים לעיל (וברמב"ם). לפיכך נראה

אבן עזרא שמות פרק כ פסוק יג – משל בת המלך

לא תחמוד - אנשים רבים יתמהו על זאת המצוה, איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו כל מה שהוא נחמד למראה עיניו? ועתה אתן לך משל. דע, כי איש כפרי שיש לו דעת נכונה, והוא ראה בת מלך שהיא יפה, לא יחמוד אותה בלבו שישכב עמה, כי ידע כי זה לא יתכן. ואל תחשוב זה הכפרי, שהוא כאחד מן המשוגעים שיתאווה שיהיה לו כנפים לעוף השמים. ולא יתכן להיות, כאשר אין אדם מתאווה לשכב עם אמו, אעפ"י שהיא יפה, כי הרגילוהו מנעוריו לדעת שהיא אסורה לו.¹⁸ ככה כל משכיל צריך שידע, כי אשה יפה או ממון לא ימצאנו אדם בעבור חכמתו ודעתו, רק כאשר חלק לו ה'. ואמר קהלת: "וּלְאָדָם שֶׁלֹא עֵמֶל בּוֹ יִתְּנֶנּוּ חֶלְקוֹ" (קהלת ב, כא).¹⁹ ואמרו חכמים: בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא.²⁰ ובעבור זה המשכיל לא יתאווה ולא יחמוד. ואחר שידע שאשת רעהו אסרה השם לו, יותר היא נשגבה בעיניו מבת מלך בלב הכפרי, על כן הוא ישמח בחלקו ואל ישים אל לבו לחמוד ולהתאוות דבר שאינו שלו, כי ידע שהשם לא רצה לתת לו, לא יוכל לקחתו בכוחו ובמחשבותיו ותחבולותיו, ע"כ יבטח בבוראו שיכלכלנו ויעשה הטוב בעיניו.²¹

רמב"ן שמות פרק כא פסוק א – החיבור לפרשת משפטים

טעם "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" - כי רצה להקדים להם המשפטים. כי כאשר היה בעשרת הדברות הדבור הראשון בדיעת ה', והשני באיסור ע"ז, חזר וצוה את משה "כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם" (לעיל כ כב), שתזהירם אתה עוד שיתנו לבם למה שראו וזיהרו במצות האלו שצויתם. כי "אתם ראיתם", כנגד דבור "אנכי", ו"לא תעשון אתי" כנגד "לא יהיה לך", להשלים ענין עבודה זרה. "ואלה המשפטים" כנגד "לא תחמוד". כי אם לא ידע האדם משפט הבית או השדה ושאר הממון יחשוב שהוא שלו ויחמדהו ויקחהו לעצמו, לפיכך אמר: "תשים לפניהם" - משפטים ישרים ינהיגו אותם ביניהם, ולא יחמדו מה שאינו שלהם מן הדין.²²

רמב"ן ויקרא פרק כג פסוק מ – חטא גן עדן?

שמקור זה מייצג את השקפת פשוטי העם ("אינשי") - ההשקפה הפשוטה - שעצם המחשבה והחמוד בלב שאדם מקנא בחברו וחומד את רכושו, היא "לא תחמוד". גם בלי מעשה בפועל. להלכה, זהו לא תתאוה, אבל בשפת העם והמדרש זהו לא תחמוד.
¹⁸ כפרי שכן חושב כך וחושק בבת המלך הוא "כאחד המשוגעים", משום שאדם נורמלי כלל לא יעלה על דעתו מחשבות כאלה. כך נראה לנו להבין את דברי אבן עזרא. התורה מצפה, כפי שהוא ממשיך בפירושו, שהאדם אפילו לא יעלה בדעתו לחמוד רכוש זולתו או אשתו משום שהם כמו "בת מלך" בלתי ניתנת להשגה. הדימוי של "בת מלך" אולי מרמז לכך שחלוקת העושר בעולם היא מעשה שמים ומבטאת את רצון "המלך".
¹⁹ ובגישה רכה יותר, לא מצד האיסור החמור אלא מצד הזוגיות הבונה, ראו פסיקתא רבתי פסקא כא - ' הדברות פ' קמייתא: "לא תחמוד כנגד ויאמר אלהים לא טוב היות אדם לבדו (בראשית ב יח). אמר הקב"ה: הא ברייתי לך זוגך. כל חד וחד מינכון ידבק בזוגיה לא יחמד גבר מנכון אתתא דחבריה". אני לא חושק בבת המלך, כי אשתי היא בת מלך עבורי. "הדשא שלי ירוק יותר".
²⁰ צאצאים, חיים ומזונות (פרנסה) אינם תלויים בזכות אלא במזל (מועד קטן כח ע"א).
²¹ אך רמב"ן בספר דברים, בדברות של פרשת ואתחנן ששם הלשון הוא לא תתאוה, אומר: "והוסיף ביאור בדבור לא תחמוד שהקדים האשה, בעבור כי יצר לב האדם רע מנעוריו באשה יותר מן הכל. וביאר כי יכנס בכלל חמדה אפילו התאוה, כי אם יתאוה לגזול מחברו דבר מכל אשר לו, ולא יוכל לעשות כן כי חברו תקיף ממנו, או שיש במקומו אימת מלכות, עובר בלאו הזה". יש "הבדל דק" בין גישת אבן עזרא וגישת רמב"ן. אבן עזרא, אולי בנאיביות מסוימת, מצפה שלאחר שהתורה מצווה על האדם שלא לחמוד (אולי ככה גם באיסורים אחרים כגון מאכלות אסורים), יעקר החימוד מראשו אם לא מלבו ויחשוב על כל דבר שאינו שלו שהוא כמו "בת מלך" או "אימו" שהם פשוט מחוץ לתחום עבורו. דברים שלא שייך כלל שאפילו יעלה בדעתו לחמוד. פירוש רמב"ן, לעומתו, נשמע קצת יותר ריאלי. אדרבא הציווי הוא משום שיש יצר כזה ("אל תאמר אי אפשי"). כך או כך, פרשני המקרא לא נצמדו להגדרה ההלכתית של "לא תחמוד" והלכו בלשון "אינשי" העממית, שלא תחמוד הוא לא לרצות דבר שאיננו שלך.
²² חזרנו לעשרת הדברות ושלחנו יד בפרשה הבאה. מחד גיסא, לא תחמוד סוגר את עשרת הדברות (הפסיקתא לעיל) ומאידך גיסא הוא פותח את "ואלה המשפטים", את המצוות המעשיות שאותן בעצם רצה הקב"ה לתת במעמד הר סיני, אלא שקדמו דברות האמונה. קדם גם הפסוק: "אֲתֶם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם" שמסכם את שני הדברות הראשונים (משום ששמעו מפי הגבורה, ראו דברינו [לא תעשון אתי אלוהי כסף ואלוהי זהב](#) בפרשה זו), אבל העיקר היא פרשת משפטים שבאה לאחר עשרת הדברות וממשיכה את "לא תחמוד" החותמת אותם. ראו איך רמב"ן מתעלם מכל שאר הדברות וגם מהציווי על [מזבח האדמה](#).

פרי עץ הדר - ...²³ והנכון בעיני כי האילן הנקרא בלשון ארמית אתרוג נקרא שמו בלשון הקודש הדר, כי פירוש אתרוג חמדה, כדמתרגמינן נחמד למראה (בראשית ב ט), דמרגג למיחזי.²⁴ לא תחמוד (דברים ה יז), לא תרוג, ואמרינן מכל שפר ארג נכסין, ולשון חמדה והדר שוים בטעם.²⁵

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים 1: הזכרנו לעיל את אחאב ופרשת כרם נבות כדגם ללא תחמוד שהתפתח והגיע עד כדי רצח. נחזור בחתימת הדף על נושא זה, באמצעות המדרש הבא, עליו הרחבנו בדברינו **כרם נבות – הרצחת וגם ירשת?** בדפים המיוחדים.

תנא דבי אליהו אליהו רבה (איש שלום) פרשה כד – אחאב בעט בלא תחמוד

אנכי ה' אלהיך, מלמד שנסתכל הקב"ה בעולם כולו שברא מסוף העולם ועד סופו, וצפה בהן בעשרה בני אדם שבעטו בו, ואילו הן: מיכה וירבעם בן נבט, בן ישראלית ומקושש עצים, אבשלום יואב ושמרון, עכן בן זרח, עידי נבות ואחאב. אנכי ה' אלהיך - בעט מיכה. לא יהיה לך - בעט ירבעם. לא תשא - בעט בן ישראלית. זכור ושמור - בעט מקושש עצים. כבד - בעט אבשלום. לא תרצח - בעט יואב. לא תנאף - בעט שמרון. לא תגנוב - בעט עכן בן זרח. לא תענה - בעט עידי נבות. לא תחמוד - בעט אחאב.²⁶

מים אחרונים 2: הזכרנו לעיל את מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי שמות כ יד: "לחייב על תאוה בפני עצמה ועל חמדה בפני עצמה ... התאוה אדם - סופו לחמוד ... חמד אדם סופו לגזול" והדגש המיוחד על "אשת רעך". אך ראו איך מסיים שם המדרש: "יכול לא יתאוה על בתו ליטלה? תלמוד לומר: אשת רעך - מה אשת רעך שהיא אסורה לך, אף כל דבר שאסור לך". מהשורש חמ"ד נגזרות גם מילים נחמדות כמו: נחמד, חמדת, חמודי וכו'. תורת ישראל איינה תורה נזירית. לצד האיסורים מצויים החיים. מה שנאסר לחמוד - נאסר. ומה שלא נאסר - אדרבא, תחמוד ותביא חיים לעולם.

²³ לאחר שהביא את שיטת רש"י ואבן עזרא בהסבר ל"פרי הדר", מביא רמב"ן את פירושו. ואנו קצרנו ועלינו היישר לנושא שלנו.
²⁴ אגב אורחא (בלי לפתח את הרעיון), מקשר כאן רמב"ן בין "לא תחמוד" שבעשרת הדברות ובין עץ הדעת שהיה "נחמד למראה" שאדם וחיה חמדו ואכלו מפריו ("עד שיעשה מעשה", כדברי המכילתא). ברוח זו, ראו בספר תולדות יצחק בראשית פרק ב שמחבר את השניים באופן ברור יותר ואומר: "ויהיה ונחמד העץ כמו לא תחמוד". ומכאן פתח לדרשות ודרשנים שיחברו את הדיבר האחרון עם החטא הקדמון, חטא החמדנות אשר מלווה את האנושות משחר ימיה ועד ימינו (ועד בכלל).
²⁵ לא תרוג, אתרוג, לא תערוג?

²⁶ ראו מקבילה (מקור?) לדרשה זו בפסיקתא רבתי (איש שלום) פסקא כא - י' הדברות קמייתא: "מפני מה נאמרו עשרת הדברות בלשון יחידי? מפני שהיחידים בטלו אותם. אנכי ביטל מיכה, לא יהיה לך ביטל ירבעם, לא תשא ביטל מקלל, זכור ביטל מקושש, כבד ביטל אבשלום, לא תרצח ביטל יואב, לא תנאף ביטל זמרי, לא תגנוב ביטל עכן, לא תענה ביטל ציבא, לא תחמוד ביטל אחאב הרצחת וגם ירשת". האם דרשות אלה ממעיטות מחומרת מעשיו של אחאב כאשר הן ממקמות את מעשהו על הדיבר לא תחמוד (במקום על רצח כדבריו הנמלצים של הרמב"ם בהלכות רוצח ושמירת הנפש פרק ד הלכה ז)? לא, הן מנסות לרדת לשורש הדבר. לא בכדי חותמת התורה את עשרת הדברות בדיבר לא תחמוד. ראו פירוש רבי בחיי בן אשר שמות כ יד: "לא תחמוד. ידוע כי החמדה תלויה בלב, ועקר המצוה שיתאש האדם מכל מה שיש לחברו קרקע ומטלטלין, ויפנה לבו מן המחשבה הזאת שלא יחשוב בהם ולא יחמדם, כי מתוך החמדה יבוא אדם לידי רציחה, שכן מצינו בעכן: (יהושע ז כא) "ואראה בשלל אדרת שנער אחת טובה וגו' ואחמדם ואקחם", והחמדה הזאת הביאתו לידי סקילה, וכן מצינו בענין אחאב שחמד כרם נבות היזרעאלי והיא הסיבה שהביאתו לידי מיתה. ואמרו במדרש: (תוספתא סוטה סוף פ"ד) **כל מי שהוא חומד מה שאינו ראוי לו, מה שחומד אין נותנים לו ומה שבידו נוטלים ממנו**". ראו דבריו גם בפירושו לפסוק: "ולא תקחו כופר לנפש רוצח" (במדבר לה לא). וראו עוד בפירוש כלי יקר בראשית כד כב: " ... כדרך שישד הפייט של שבועות וזה לשונו אלה הדברות בלא תחמוד כלולים", והוא מסביר כיצד חמישה הדברות האחרונים כלולים בלא תחמוד: "שהרי אחאב על ידי נבות היזרעאלי חמד, וגם רצח, ושכר עידי שקר, וגנב דעת בית דין וכו' ", והדברות הראשונים מתחברים דרך מצוות כיבוד אב ואם שחותמת את החמישה הראשונים. ראו דבריו בפירוט שם.